

Länsstyrelsen i Jönköpings län

Inventering av finnögontröst (*Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica*)

i Jönköpings län 2006

■ Inventering av finnögontröst
(*Euphrasia rostkoviana* ssp.
fennica)

i Jönköpings län 2006

Titel	Inventering av finnögontröst (<i>Euphrasia rostkoviana</i> ssp. <i>fennica</i>) i Jönköpings län 2006
Författare	Marielle Magnusson, Margareta Edqvist
Fotografier	Margareta Edqvist
Meddelande	nr 2007:24
Kontaktperson	Marielle Magnusson, Länsstyrelsen i Jönköpings län, 036-395283, marielle.magnusson@f.lst.se
Webbplats	www.f.lst.se
Kartmaterial	Fastighetskartan (skala 1:10 000, raster och vektor) © Lantmäteriet 2007. Ur GSD-Fastighetskartan ärende 106-2004/188F.
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—07/24--SE
Upplaga	110 ex.
Tryckt på	Länsstyrelsen, Jönköping 2007
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på miljömärkt papper och omslaget består av PET-plast, kartong, bomullsväv och miljömärkt lim. Vid återvinning tas omslaget bort och sorteras som brännbart avfall, rapportsidorna sorteras som papper.

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2007

Förord

Finnögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica* är upptagen på den svenska rödlistan och är även fridlyst i hela Sverige. Under 2006 genomfördes en inventering av kända lokaler med finnögontröst i Jönköpings län. Inventeringen utfördes av Margareta Edqvist och är en del av Länsstyrelsens arbete med hotade arter. Inventeringen genomförs för att ge en bild av förekomsten och åtgärdsbehovet för finnögontröst. I denna rapport redovisas resultatet från inventeringen och rapporten ger även förslag på åtgärder för att gynna finnögontröst.

Ett stort tack till Margareta Edqvist och Floraväktarna, dels för inventeringsarbete men även för många års insamlande av kunskapsunderlag.

I arbetet med hotade kärlväxter publiceras, förutom denna rapport, även följande två rapporter:

- Inventering av mosippa (*Pulsatilla vernalis*) i Jönköpings län 2006-2007. Meddelande nr: 2007:23
- Floraövervakning i Jönköpings län 2006, ett rikt odlingslandskap 2007:25

Tidigare har följande rapport publicerats:

- Inventering av klockgentiana (*Gentiana pneumonanthe*) i Jönköpings län 2005. Meddelande nummer 2006:16.

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	5
Inledning	7
Beskrivning av arten	7
Utbredning och ekologi	8
Hot och åtgärder	8
Äldre uppgifter.....	9
Syfte.....	9
Metodik.....	9
Resultat	10
Aneby kommun	10
Eksjö kommun.....	11
Jönköpings kommun	14
Nässjö kommun.....	21
Vetlanda kommun	26
Diskussion	27
Historiskt.....	27
Mörkertal	27
Förekomst.....	27
Krav och hot	27
Referenser	29

Sammanfattning

Under 2006 genomfördes en inventering av den rödlistade finnögöntrösten *Euphrasia roskeoviana* ssp. *fennica* i Jönköpings län. Finnögöntröst är starkt hotad (EN) enligt den svenska rödlistan och i ett stort behov av åtgärder för sin fortsatta existens. Inventeringen av finnögöntröst är en del i Länsstyrelsens arbete med hotade arter. Under 2007 ska ett åtgärdsprogram för finnögöntröst vara fastställt: Åtgärdsprogram för bevarande av finnögöntröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica*.

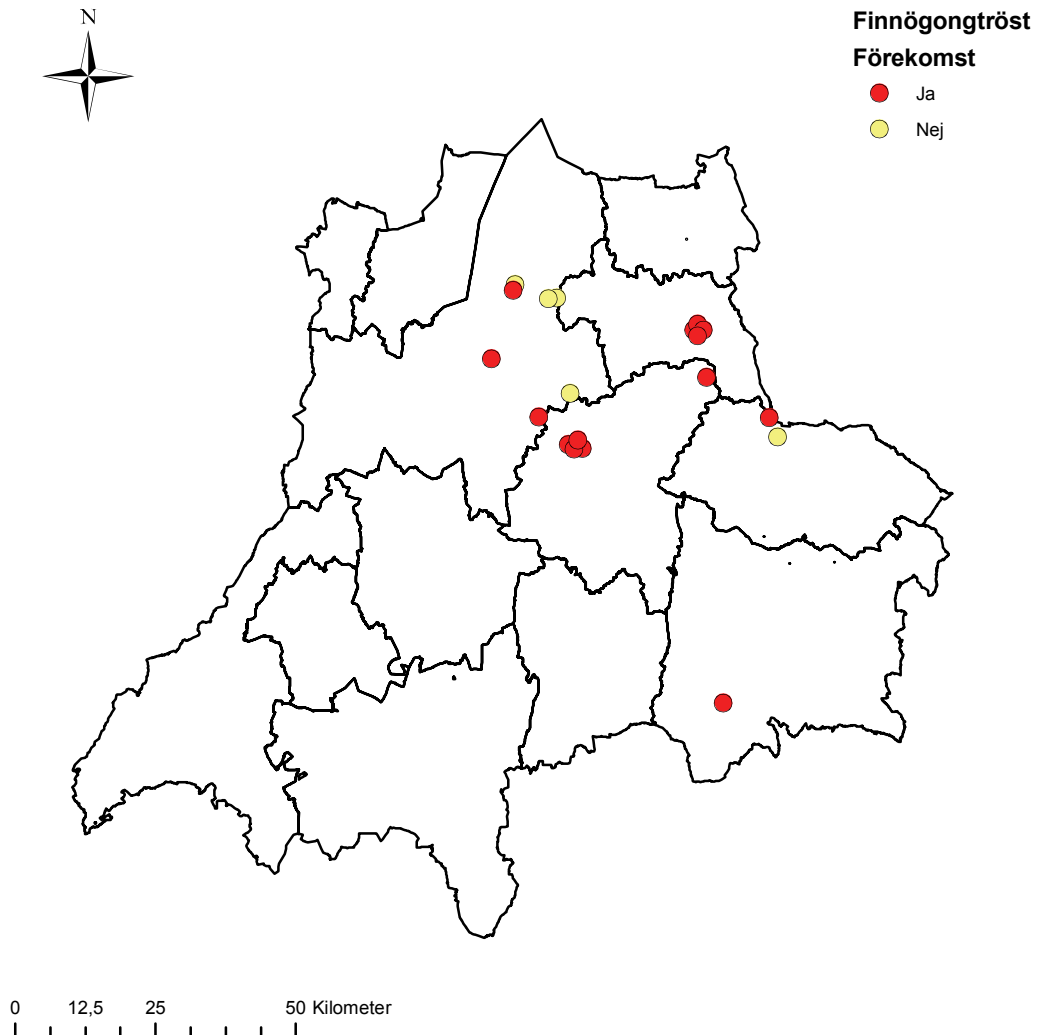
Vid inventeringen besöktes 14 lokaler och samtliga av lokalerna har haft förekomst av finnögöntröst efter 1975. På varje lokal har det gjorts en bedömning av finnögöntröstens bevarandestatus. Bedömningen bygger på en tregradig skala där 1 innebär att arten har goda förutsättningar på lokalen, populationen är ganska stor, åtgärdsbehovet kan variera. Bevarandestatus 2 innebär att populationen är ganska liten och växer på en liten begränsad yta samt att åtgärdsbehovet oftast är stort. På de lokalerna med bevarandestatus 3 är arten troligen utgången. Av de 14 besökta lokalerna har 6 stycken bedömts ha bevarandestatus 1, 3 stycken bevarandestatus 2 och 5 stycken bevarandestatus 3 (se tabell 1).

Tabell 1. Sammanfattning över de besökta lokalerna.

Kommun	Lokalnamn	Antal plantor 2006	Bevarandestatus
Aneby	Bredestads-Hult	5000-10000	1
Eksjö	Bällebo	10	2
Eksjö	Kongseryd	0	3
Jönköping	Gransbo	2500	1
Jönköping	Hatten	0	3
Jönköping	Lappland	0	3
Jönköping	Kättilstorp	0	3
Jönköping	Väderberg	0	3
Jönköping	Kullen	275	1
Jönköping	Strutsabacken	491	1
Nässjö	Östra Fagerhult	373	2
Nässjö	Topperyd	250	2
Nässjö	Stora Målen	1113	1
Vetlanda	Gudmundsås	1000	1

Idag växer finnögöntröst framförallt i välbetade naturbetesmarker. Troligen har betesmarkerna skötts med slätter tidigare. Finnögöntröst är ettårig och beroende av att frösa sig årligen för sin fortsatta existens. Några års ohävd eller sämre skötsel av lokalen kan slå ut populationen direkt. Lämpliga åtgärder för att gynna finnögöntrösten på de 9 lokalerna (se karta nedan) är slätter, bete och att blottlägga ytor för att underlätta frönas groningen. Orsakerna

till försvinnandet av finnögongtrösts lokaler i Jönköpings län ligger troligen i upphörd eller förändrad hävd och igenväxning.

I dagsläget finns finnögongtröst kvar på 9 av de tidigare 14 kända lokalerna (vissa av lokalerna har ett antal dellokaler därav det högre antalet prickar på kartan).

Inledning

Finnögontröst, *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica* är kategoriserad som EN (starkt hotad) på den svenska rödlistan och är även fridlyst i hela Sverige. I Rödlistade arter i Sverige 2005 (Gärdenfors 2005) står mer att läsa om rödlistade arter och de olika kategorierna. Finnögontröstens utbredning är i dagsläget kraftigt uppsplittrad och fortsatt minskande. För att försöka bryta den negativa utvecklingen skrivs det ett åtgärdsprogram för finnögontröst. Åtgärdsprogrammet förväntas vara fastställt under 2007.

Beskrivning av arten

Bild 1. Finnögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica*.

Finnögontröst är en av tre underarter som brukar inordnas under artnamnet *Euphrasia rostkoviana*. De andra två underarterna är stor ögontröst ssp. *Rostkoviana* och ängsögontröst ssp. *montana*. Stor ögontröst förekommer mycket sällsynt i några kalkfuktängar i Skåne och på Falbygden i Västergötland. Ängsögontröst är numera försvunnen från Sverige.

Finnögontröst är oftast omkring 10-15 cm men kan bli upp till 30 cm hög. Finnögontröst är halvparasit och tar en viss del av näringen från sina värdväxter. Men den har även förmågan att fotosyntetisera på egen hand. Finnögontröst har motsatta, brett rundade blad som är tätt och mycket långt körtelhåriga. Finnögontröst är den enda av ögontröstarna som har denna typ av behåring. Blommorna är vita med mörklila längsgående streck och en gul fläck i svalget. Överläppsfärgen är oftast vit men kan också gå i lila.

Finnögontröst blommar under senare delen av juli och augusti. Varje frökapsel innehåller 5-30 frön. Finnögontröst är vårgroende.

Utbredning och ekologi

Finnögontröst finns med några få undantag i två kärnområden i landet. Det ena kärnområdet är Uppland, Västmanland och Södermanland. Det andra området sträcker sig från norra Småland och vidare upp i Östergötland. Finnögontröst förekommer i torra till friska naturbetesmarker eller slåtterängar på fattiga till medelrika marker med god hävd men också på hävdade vägkanter. Finnögontröst sprider sig enbart med frön. De ettåriga plantorna har en kortlivad fröbank varför växten är beroende av att kunna etablera sig från frö på nytt varje år. Fröna är också beroende av temperaturväxlingar och behöver en köldperiod för att gro.

Figur 1. De blå prickarna visar fynd av finnögontröst från 1990 och framåt (Artdatabanken).

Hot och åtgärder

Finnögontröst missgynnas – precis som andra hävdberoende arter – av den ökande igenväxningen. Det tjocka förnalager som bildas när hävden upphör och fjolårsvegetationen ansamlas förhindrar eller omöjliggör etableringen av nya plantor. Det räcker med ett par års dålig eller försämrad hävd för att ögontrösten ska försvinna från lokalen. Ett bra betestryck är viktigt: gräset måste betas av och det får inte ansamlas något fjolårsgräs. Men bete får heller inte vara så hårt att marken blir helt avgnagd eftersom finnögontröst är en halvparasit och behöver värdväxter tätt omkring sig för att kunna utvecklas. Finnögontröst är ettårig och antalet individer varierar kraftigt mellan åren och ett stort individtal ett visst år garanterar inte på något sätt att den för en säker tillvaro på platsen. Ögontröst groer tidigt på våren vilket medför att ett tidigt betespåsläpp missgynnar arten.

Äldre uppgifter

Föreningen Smålands Floras databas har använts för att få en bild av finnögontröstens tidigare utbredning och förekomst i länet. I databasen finns endast tre säkra äldre uppgifter om finnögontröst vilket beror på att finnögontröstens förekomst klarnade först i slutet av 1970-talet. Det finns inte mycket material insamlat innan 1970-talet och även om den kan ha förts till andra ögontröstarter har dess förekomst i länet inte varit vanlig.

Jönköpings kommun:

Hakarp, Svineryd: 1 ex utmed stig i igenväxande betesmark, 1967 (Roland Carlsson). Ej återfunnen 1979 av Roland Carlsson samt Thomas Karlsson.

Ljungarum, Strömsberg 1896-98 (O. Nordstedt).

Ölmstad 1916 (J. A. Z. Brundin).

Data från 1994-2005 är oftast hämtade från Floraväktarverksamheten som bedrivs av föreningen Smålands Flora och dess medlemmar.

Syfte

Inventeringens syfte är att uppdatera och kartlägga finnögontröstens aktuella status i länet enligt åtgärdsprogrammets kortsiktliga mål. Vidare ska skötselbehov för lokalerna med finnögontröst anges.

Metodik

De inventerade lokalerna är de som har aktuella uppgifter om finnögontröst, dvs finnögontröst har setts på lokalen efter 1975. Inga nya lokaler har inventerats men närliggande betesmarker till de redan kända lokalerna har ibland inventerats. På fyndlokalerna har antalet plantor av finnögontröst räknats.

För varje betesmark görs det en bedömning av förutsättningarna för finnögontröst. Bedömningen följer en tregradig skala där 1 är bästa förutsättning och 3 är sämsta förutsättningar för finnögontröst (tabell 2).

Tabell 2. Bedömning

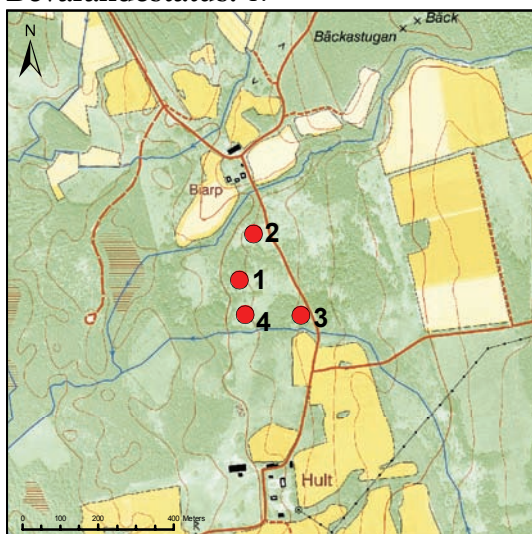
Klass	Kriterier
1	Arten har goda förutsättningar, populationen är ganska stor samt finnögontrösten växer spritt i området. Behovet av åtgärder kan variera.
2	Populationen är ganska liten och växer väldigt koncentrerat på en liten yta. Behovet av åtgärder kan variera men oftast är åtgärdsbehovet rätt så stort.
3	Arten saknas eller förutsättningarna för den bedöms som mycket små.

Resultat

Aneby kommun

Bredestads-Hult

Bevarandestatus: 1.

Karta 1. Lokalen vid Bredestads-Hult.

Data om lokalen:

Aneby kommun, Bredestad socken.

Ekokarta: 07E3j

Dellokal 1

X-koordinat: 6415120

Y-koordinat: 1446199

Dellokal 2

X-koordinat: 6415241

Y-koordinat: 1446235

Dellokal 3

X-koordinat: 6415027

Y-koordinat: 1446360

Dellokal 4

X-koordinat: 6415028

Y-koordinat: 1446214

Besökt: 20060808

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1988 under ängs- och hagmarksinventeringen (1000 plantor). Lokalen är regelbundet återbesökt 1994-2005. Den har bedömts som riklig och som mest har det funnits 10 000 plantor.

Plantor: 5000-10 000 stycken. Vid besöket den 8 augusti var antalet plantor troligtvis för lågt (5000). Sommaren 2006 var extrem torr och plantorna var små och taniga. Vid en kompletterande inventering senare på sommaren, efter att det hade regnat en del, noterades upp mot 10 000 plantor.

Beskrivning av området: Stor öppen betesmark, svagt sluttande mot väster. Fyra vårbäckar korsar området. Marken varierar från frisk till fuktig. Ganska stenigt. Finnögontrösten växer fläckvis i fyra öppna partier. Åt söder tar finnögontrösten abrupt slut vid en av vårbäckarna fast marken ser i stort sett identiskt ut på andra sidan. På andra sidan bäcken tar vanlig ögontröst vid.

Följearter: Höstfibbla, knägräs, ängsvädd, liten blåklocka, darrgräs, svartkämpar, brunört, fyrkantig johannesört, hirsstarr, vanlig ögontröst (mindre antal). Fläckmaskros (NT) växer i de fuktigare partierna. Fältgentiana (VU) är noterad 1996 med 1 exemplar, hartmansstarr (VU) är noterad under ängs- och hagmarksinventeringen 1988 men inte återfunnen sedan dess.

Lokalhävd: Marken är väldigt hårt betad av ett 30-tal hästar och har betats av hästar sedan 1992. Det hårda betet verkar inte missgynna finnögontrösten i någon större utsträckning.

Hästarna släpps på tidigt i maj. Tidigare betades det av nötkreatur (köttdjur). Enligt markägaren har markerna söder respektive norr om vårbäcken (gränsen där finnögöntrösten tar slut i söder) inte skötts på olika sätt, men det är troligt att skötseln varit olika längre tillbaka i tiden.

Hot-Åtgärder: I den västra sluttningen, där finnögöntrösten växer längs stigar och i små öppna partier, bör gräsen tas bort. Markägaren hade nyligen röjt en del i de fuktigare partierna. För övrigt inga direkta åtgärder.

Övrigt: Ur *Fasth, T. 1989: Ängs- och hagmarker i Aneby kommun.* "Det första intrycket av betesmarkerna är starkt gödselpräglade betesvallar. Men mitt bland denna lite alldagliga skara växter står tusentals exemplar av den rara finnögöntrösten! Men inte en enda vanlig ögontröst! Snokar man vidare kan man också finna fältgentiana med ett fåtal exemplar. Med dessa inslag i floran är det ganska väntat att området anges som hårdvallsäng på skifteskartan från 1832."

Eksjö kommun

Bällebo

Bevarandestatus: 2.

Karta 2. Lokalen vid Bällebo.

Data om lokalen:

Eksjö kommun, Eksjö socken.

Ekokarta: 06F9b

X-koordinat: 6399525

Y-koordinat: 1458975

Besökt: 20060810

Tidigare data om lokalen: Första fyndet av finnögöntröst är från 1985. Återbesökt i stort sett årligen under 1994-2005. Antalet plantor har varierat mellan 0 och 43 stycken.

Plantor: 10 stycken.

Beskrivning av området: En stor, relativt öppen, betesmark som sluttar mot sydost. Finnögöntrösten växer på frisk mark och har tidigare också noterats i de lite fuktigare partierna av betesmarken.

Följarter: Stagg, knägräs, hirsstarr, ljung, darrgräs, ängsvädd, brunört, ormrot, älggräs, svartkämpar, sommarfibbla, åkervädd, liten blåklocka. Vanlig ögontröst finns utmed den gamla vägen.

Lokalhävd: Hävden har varierat men för det mesta har marken varit välhävdad. Något år uteblev hävden på grund av att staketet var dåligt och något år har det varit för hårt betat. Vid besöket 2006 var marken svagt hävdad. Detta beror på att djuren enbart betade området på försommaren eftersom vattentillgången var begränsad under den extremt varma sommaren. Marken betas av nötkreatur.

Hot-Åtgärder: Betestryck och betesperiod bör diskuteras med markägaren/brukaren. Sly måste hållas efter kring växtplatsen. Populationen bör förstärkas genom aktiv fröspridning.

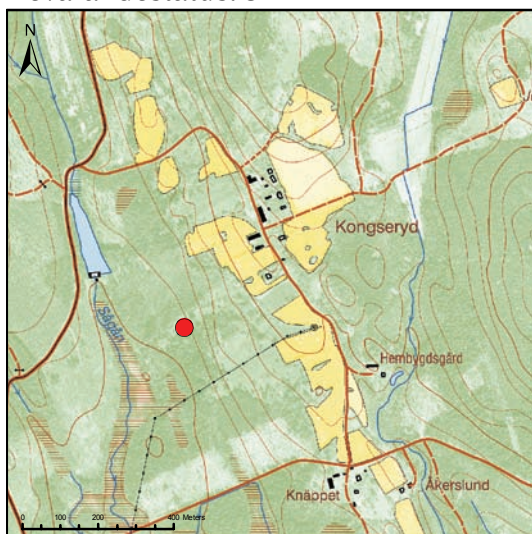
Övrigt: Högländsleden passerar i närheten.

Bild 2. Betesmarken i Bällebo.

Kongseryd

Bevarandestatus: 3.

Data om lokalen:

Eksjö kommun, Hult socken.

Ekokarta: 06F9c

X-koordinat: 6396203

Y-koordinat: 1460498

Karta 3. Lokalen vid Kongseryd.

Besökt: 20060810

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1986. Den noterades även 1987 under ängs- och hagmarksinventeringen. Återbesökt regelbundet mellan 1994-2005 men har inte återfunnits.

Plantor: 0 stycken.

Beskrivning av området: Betesmark som sluttar mot sydväst. Terrängen sänker sig som i terrasser där de flacka partierna, som tidigare har varit åker, har en trivial flora. Den nedre sluttningen har fortfarande en ganska fin flora. Den del som betas idag är en rest av en tidigare större ängsmark (ekhage). Barrskogen växer tät på båda sidor om betesmarken.

Följarter: Vitmåra, stagg, darrgräs, knägräs, brunört, fyrkantig johannesört, liten blåklocka, blodrot, prästkrage, vildlin, åkervädd, vanlig ögontröst (ganska rikligt). Senblommande fältgentiana (VU) har noterats i samma sluttning (2 exemplar 1998). Brudsporgen sågs senast på lokalen 1987. Granspira (NT) har också växt nedanför sluttningen men är inte noterad på länge.

Lokalhävd: Marken var vid besöket svagt hävdad i de nedre delarna. Ungdjur betade den övre delen av betesmarken men det fanns även fårspillning i området.

Hot-Åtgärder: Finnögontrösten bedöms som utgången på grund av att den inte är noterad på lokalen sedan 1987. Betesmarken är ändå fortfarande ganska fin och med viss röjning och restaurering kan området utgöra lämplig miljö för finnögontrösten. Frön från andra lokaler måste då spridas hit.

Övrigt: Ur *Andersson, L. m fl. 1989: Ängs- och hagmarker i Eksjö kommun.* ”En av terrasskanterna har en mycket speciell artsammansättning med såväl fuktängs- som torrängsarter och hed- och ängsarter. Loppstarr, vildlin, ormrot, klasefibbla, knägräs, stagg, slåttergubbe, sommarfibbla, jungfrulin och finnögontröst. I området intill har granen vandrat in men fortfarande finns en rik ängsflora, bland annat med brudsporre.”

Jönköpings kommun

Gransbo

Bevarandestatus: 1.

Data om lokalen:

Jönköping kommun, Öggestorp socken.

Ekokarta: 06E9d

X-koordinat: 6399671

Y-koordinat: 1417937

Karta 4. Lokalen vid Gransbo.

Besökt: 20060814

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades på lokalen första gången 1989. Återbesökt 1994, 1995 och 1997. Antalet plantor har varierat mellan 0 och 1 stycken.

Plantor: 2500 stycken.

Beskrivning av området: Plantorna växer på sandiga ytor längs en mindre grusväg.

Följarter: Ängsskallra, hundäxing, höstfibbla, brunört, norsk fingerört, käringtand, sumpnoppa, syltag, rödklöver, liten blåklocka, fyrkantig johannesört, harklöver, rölleka, backvial, gullris, kirskaål, vildlin, vanlig ögontröst.

Hot-Åtgärder: De exemplar som växer längs vägen har goda förutsättningar medan de som växer längre bort från stigen konkurrerar med annan vegetation. Finnögontrösten växer spritt där vegetationen är glesare. Backvial täcker stora områden och bör tas bort. Man bör också hålla efter sly. Nyligen har det legat högar med timmer på ena sidan av vägen. Utmed nedre delen av vägen ser det ut som att en smal bård har slåttrats. Tidpunkt för slåtter bör diskuteras med berörda.

Övrigt: Förklaringen till att det bara har noterats 0-1 exemplar här tidigare är troligtvis att arten är eftersökt i den öppna grusytan som är närmare den andra vägen. Finnögontrösten växer lite längre upp längs vägen och beståndet tar slut strax norr om kraftledningen.

Hatten

Bevarandestatus: 3.

Data om lokalen:

Jönköping kommun, Järsnäs socken.

Ekokarta: 07E0e

X-koordinat: 6403875

Y-koordinat: 1423565

Karta 5. Lokalen vid Hatten.

Besökt: 20060818

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1988. Återbesökt 1994 och 1997 utan fynd.

Plantor: 0 stycken.

Beskrivning av området: Området utgörs av en gammal slätteräng. När finnögontröst noterades 1988 växte den utmed en stig. Slåttern hade då upphört för länge sedan och områdets karaktär var förändrad.

Lokalhävd: Stig i skogsområde. Områden intill är avverkade.

Hot-Åtgärder: Stigen är alltför igenvuxen idag och utsätts inte för störningar. Finnögontrösten bedöms som utgången på grund av att den inte är noterad på lokalen efter 1988.

Lappland

Bevarandestatus: 3.

Data om lokalen:

Jönköping kommun, Skärstad socken.

Ekokarta: 07E4e

X-koordinat: 6420865

Y-koordinat: 1421143

Karta 6. Lokalen vid Lappland.

Besökt: 20060818

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1978. 1979-1980 noterades som mest 4 plantor. Återbesökt 1994-2000 utan fynd.

Plantor: 0 stycken.

Beskrivning av området: Betesmark, vägkanter, gräsbevuxen körväg, tomter till sommarstugor. Finnögontröst växte i vägkanten 1978.

Följearter: Bockrot, käringtand, ängskallra, sommarfibbla, knägräs, svinrot, ljung, blodrot, solvända, darrgräs, rödklint, stagg, fyrkantig johannesört, svartkämpar, ängsvädd, gulmåra.

Lokalhävd: Betesmarken hävdas av nötkreatur och vägkanterna slås. Det växer mycket hundäxing på vägkanten men även arter som solvända och ljung.

Hot-Åtgärder: Det finns partier som ser lämpliga ut för finnögontrösten men den har inte noterats i området sedan 1980 och få anses utgången.

Bild 3. Lokalen vid Lappland.

Kättilstorp

Bevarandestatus: 3.

Data om lokalen:

Jönköping kommun, Skärstad socken.

Ekokarta: 07E4d

X-koordinat: 6420821

Y-koordinat: 1419631

Karta 7. Lokalen vid Kättilstorp.

Besökt: 20060818

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1990 under ängs- och hagmarksinventeringen. 1993 sågs den i ett fåtal exemplar. Återbesökt 1994-2000 utan fynd.

Plantor: 0 stycken.

Beskrivning av området: Åkerholme. En smal betesmarksremsa mellan betade vallar.

Följearter: Svartkämpar, fyrkantig johannesört, liten blåklocka, solvända, gulmåra, stagg, darrgräs, ängshavre, knägräs, sommarfibbla, svinrot, prästkrage, ängsskallra, bockrot.

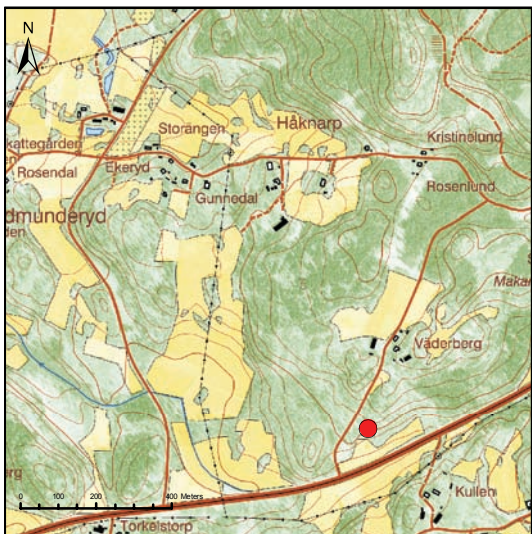
Lokalhävd: Betesmarken betades av får under början av 2000-talet. Idag betas området av två hästar.

Hot-Åtgärder: Marken ser fortfarande ganska fin ut. Finnögontrösten får anses vara utgången eftersom den inte är noterad i området sedan 1990.

Övrigt: Ur *Fasth, T. m fl 1992: Ängs- och hagmarker i Jönköpings kommun*: ”Både friska och torrare partier förekommer och här och var går berget i dagen. Inom detta område noterades några exemplar av den sällsynta och hotade finnögontrösten.”

Vädersberg

Bevarandestatus: 3.

Data om lokalen:

Jönköping kommun, Ölmstad socken.

Ekokarta: 07E4c

X-koordinat: 6423268

Y-koordinat: 1413728

Karta 8. Lokalen vid Vädersberg.

Besökt: 20060818

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst hade en relativt rik förekomst 1990 då den noterades under ängs- och hagmarksinventeringen. 1993 noterades 50 exemplar. Lokalen är återbesökt 1994-2000 utan fynd.

Plantor: 0 stycken.

Beskrivning av området: Större trädbevuxen betesmark som sluttar mot sydost.

Följearter: Bockrot, svartkämpar, rödklint, prästkrage, liten blåklocka, fyrkantig johannesört.

Lokalhävd: Betesmarken är välhävdad och betas idag av nötkreatur. Fårbetet har varit ganska intensivt under 1990-talet.

Hot-Åtgärder: Finnögontröst anses utgången på denna lokal. Den är inte noterad sedan 1993. Marken ser välhävdad ut idag men verkar ganska trivial.

Övrigt: Ur *Fasth, T. m fl 1992: Ängs- och hagmarker i Jönköpings kommun*: ”De sydöstra, botaniskt fina delarna med bl a finnögontröst betas tillsammans med åkermarken mot vägen. Det är angeläget att dessa marker inte betas hårt med får. Nuvarande hävdform med nötbete och sent betespåsläpp bör bibehållas.”

Kullen

Bevarandestatus: 1.

Data om lokalen:

Jönköping kommun, Ölme socken.

Ekokarta: 07E4c

X-koordinat: 6422904

Y-koordinat: 1413640

Karta 9. Lokalen vid Kullen.

Besökt: 20060818

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1990 under ängs- och hagmarksinventeringen. Återbesökt 1994-2000 utan fynd. 2001 återupptäcktes den igen och därefter har mellan 10 och 300 plantor noterats.

Plantor: 275 stycken.

Beskrivning av området: Betesmark som sluttar mot väst. Betesmarken är ganska busk- och trädbevuxen.

Följearter: Bockrot, darrgräs, ängsskallra, fyrkantig johannesört, svartkämpar, ljung, blåbär, liten blåklocka, svinrot, blodrot, grönvit nattviol, vårbrodd, tuvtåtel, prästkrage, vanlig ögontröst, nyponros. Tre exemplar av senblommig fältgentiana (VU), varav 1 vitblommig, noterades vid fältbesöket 2006. Fältgentiana är inte noterad på lokalen tidigare.

Lokalhävd: Betesmarken betas idag av två hästar. Vid besöket var de övre delarna av marken hårt betade och söndertrampade medan de nedre delarna hade svagare hävd. Två hästar har betat i området sedan år 2000. Tidigare har nötkreatur betat marken.

Hot-Åtgärder: Idag växer finnögontrösten längs stigar samt i de öppna partierna där det inte är för söndertrampat. Marken sluttar ganska rejält och på sina håll går berg i dagen. I de nedre fuktigare partierna växer mycket älggräs. Man bör röja försiktigt genom att ta bort gran samt en del sly men behålla dungarna av träd och buskar. Betesmarken bör inte bli för öppen om hästbetet ska fortsätta eftersom risken då är stor att de trampar sönder för mycket. Sly och hassel bör hållas efter. Det är viktigt att hålla koll på denna lokal eftersom hästbetet är relativt nytt och det är svårt att säga hur det har påverkat lokalen.

Övrigt: Under ängs- hagmarksinventeringen noterades rikligt med finnögontröst. Därefter noterades den inte förrän 2001. Detta beror troligen på att finnögontrösten eftersöktes i fel betesmark under åren 1994-2000.

Bild 4. I betesmarken vid Kullen bör man röja bort en del gran och småträäd.

Huskvarnabergens naturreservat ”Strutsabacken”

Bevarandestatus: 1.

Karta 10. Lokalen vid Strutsabacken.

Data om lokalen:

Jönköping kommun, Huskvarna socken.

Ekokarta: 07E1b – 07E2b

Delområde 1:

Delområde 2:

X-koordinat: 6410088

X-koordinat: 6410000

Y-koordinat: 1409513

Y-koordinat: 1409520

Besökt: 20060816

Tidigare data om lokalen: Första fyndet är från 1999 då 2727 plantor noterades. Återbesökt 2000–2005 då har det noterats mellan 200 och 2150 plantor (de år då bara 200 plantor noterades besöktes bara delar av området).

Plantor: 491 stycken (delområde 1: 393 stycken och delområde 2: 98 stycken).

Beskrivning av området: Finnögontröst växer i två delområden. Delområde 1 utgörs av den stora slalombacken. Där växer finnögontrösten fläckvis på de ställen där vegetationen

inte är så tät, speciellt utmed en stig som går uppför backen. Flest antal plantor växer norr om den större stigen som korsar området. Backen sköts genom slåtter. I delområde 2 växer finnögontrost på en mindre yta i den övre delen av nästa backe.

Följarter: Ljung, sommarfibbla, prästkrage, darrgräs, liten blåklocka, ängsvädd, svartkämpar, käringtand, kungsmynna, bockrot, gulmåra, knägräs, fyrkantig johannesört, gullris, hallon, lupin, nässlor.

Lokalhävd: År 2005 diskuterades skötseln av området med representanter från IKHP och Jönköpings kommun. Området där bland annat hallon och lupin håller på att ta över ska slås en gång tidigt på säsongen och sedan ska hela området slås i september. Tidigare har bara slåtter skett under september/oktober och något år har slåttern uteblivit.

Hot-Åtgärder: Området växer igen och stora partier täcks av ohävsarter. Störning för att skapa blottade ytor bör genomföras. Vid besöket hade stora delar av backen slagits men tyvärr hade den tidiga slåttern till stor del skett i fel ytor. I de ytor som inte har slåtrats växte inga exemplar av finnögontrost utan de växte enbart i de slåtrade ytorna. En del hörester låg kvar efter slåttern som genomfördes redan den 29:e juni. Den tidiga slåttern kan ha påverkat vissa arter (t ex sommarfibbla) negativt men det hade antagligen inte så stor betydelse för finnögontrosten. Det är viktigt att den tidiga slåttern sker i rätt ytor framöver. Knivarna som användes vid slåttern drar av stråna och slår inte av dem.

Troligtvis räcker det inte med att nedre delen av området sköts genom slåtter utan sent bete eller någon annan störning måste genomföras.

Nässjö kommun

Östra Fagerhult

Bevarandestatus: 2.

Data om lokalen:

Nässjö kommun, Flisby socken.

Ekokarta: 07E1j

X-koordinat: 6406801

Y-koordinat: 1447888

Karta 11. Lokalen vid Östra Fagerhult.

Besökt: 20060808

Tidigare data om lokalen: Finnögontrost noterades första gången 1990 under ängs- och hagmarksinventeringen. Återbesökt i stort årligen 1994-2005 då mellan 0 och 260 plantor har noterats.

Plantor: 373 stycken

Beskrivning av området: Frisk till torr, välhävdd betesmark. Finnögontrösten växer utmed en körväg i området.

Följearter: Knägräs, stagg, ljung, liten blåklocka, bockrot, darrgräs, brunört, svartkämpar, ängsskallra. Fältgentiana (VU) växer i samma betesmark men hittades inte vid tidpunkten för inventeringen.

Lokalhävd: När nuvarande brukare tog över 1986 var marken ordentligt igenvuxen. Marken var utan hävd under flera år på 1980-talet. Runt 1990 röjdes området och betesdjur släpptes på. Idag växelbetar nötkreatur och hästar området.

Hot-Åtgärder: Markägaren är medveten om finnögontrösten. Trenden sedan den hittades 1990 har varit positiv. Det främsta hotet mot finnögontröst är att den växer på en väldigt begränsad yta på ca 4x8 m. En lämplig första åtgärd är att aktivt fröså den på andra områden inom betesmarken. Ytterligare ett hot är beskuggning. Försiktig gallring bör ske.

Övrigt: Ur *Andersson, L. m fl 1993: Ängs- och hagmarker i Nässjö kommun.* ”Tyvärr hade denna del nyttjats för transport av timmer under vintern varvid stängslet tagits ner och hävden detta år uteblivit. Här finns den största sammanhängande ytan av örtrik friskäng och gödsel synes aldrig ha nyttjats i denna del.”

Bild 5. I Östra Fagerhult har trenden för finnögontröst varit positiv sedan den först noterades 1990.

Topperyd

Bevarandestatus: 2.

Data om lokalen:

Nässjö kommun, Forserum socken.

Ekokarta: 06E8e

X-koordinat: 6394011

Y-koordinat: 1424273

Karta 12. Lokalen vid Topperyd.

Besökt: 20060814

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1984. Återbesökt årligen mellan 1994-2003 då mellan 70 och 1000 plantor har noterats.

Plantor: 250 stycken

Beskrivning av området: Vägdike.

Följarter: Åkervädd, svartkämpar, sommarfibbla (rikligt), ljung, käringtand, fyrkantig johannesört, getväppling, liten blåklocka, prästkrage.

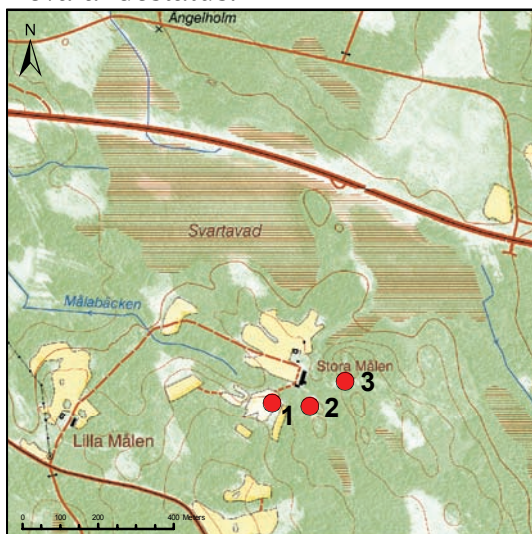
Lokalhävd: Vädkantsslätter.

Hot-Åtgärder: 1984 växte finnögontrösten i 1000-tal exemplar över stora ytor, upp mot Stora Målen (se nästa lokal). På vällen intill växte den kring odlingsrösen, utmed kanterna på körvägen och på stigar. Idag växer den bara i diket. Kring åkerholmarna sågs den sista gången 1997. Ett akut hot utgörs av att diket håller på att växa igen. En del granplantor har etablerat sig och när marken slås breder de ut sig och täcker stora delar av diket. Granen måste tas bort. Lämplig slätterperiod måste också diskuteras med berörda. Det vore önskvärt att restaurera hela området och försöka få tillbaka finnögontröst på de ytor där den tidigare har funnits. Om restaurering inte kan genomföras bör man ändå försöka slå ett stycke upp på vällen.

Övrigt: 1984 växte fältgentiana (VU) i en ängsrest vid vägen. Ängsresten är helt igenvuxen idag och gentianan är inte sedd där sedan 1984. Fältgentiana finns på Fagerkullens mark som ligger strax intill men även där upphörde betet för några år sedan. Den marken borde betas igen.

Stora Målen

Bevarandestatus: 1.

Karta 13. Lokalen vid Stora Målen.

Data om lokalen:

Nässjö kommun, Forserum socken.

Ekokarta: 06E8e

Delområde 1:

X-koordinat: 6394436

Y-koordinat: 1424384

Delområde 2:

X-koordinat: 6394427

Y-koordinat: 1424484

Delområde 3:

X-koordinat: 6394493

Y-koordinat: 1424577

Besökt: 20060816

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1984 (mycket rikligt). Återbesökt årligen 1994-2003 då mellan 50 och 450 plantor har noterats.

Plantor: 1113 stycken. Delområde 1: 40 stycken. Under 1999-2003 har antalet plantor varierat mellan 0 och 70 stycken. Delområde 2: 293 stycken. Under 1999-2003 har antalet plantor varierat mellan 35-100 stycken. Delområde 3: 780 stycken. Under 1999-2003 har antalet plantor varierat mellan 5-100 stycken.

Beskrivning av området: Finnögontrösten växer i tre delområden. Mellan delområdena är det ett skogsparti (även det betas idag) och några mindre åkrar. Delområde 1 utgörs av en åkerholme. Finnögontrösten växer i den södra delen nära stängslet och en liten bit utanför stängslet. Delområde 2: 1995 växte finnögontrösten på en liten stig/glänta intill granplanteringen. Idag är granplanteringen nedhuggen och marken nyttjas som betesmark. Delområde 3: här växer finnögontrösten främst utmed bruksvägen som går genom området men har under sista åren också spridit sig rejält i den västra delen av betesmarken.

Följearter: Ängsskallra, sommarfibbla, fyrkantig johannesört, svartkämpar, brunört, åkervädd, ängsvädd, liten blåklocka, rödklöver, tuvtåtel, lentåtel, smörbollor, vitmåra, gulmåra, grässtjärnblomma, grönvit nattviol, slättergubbe (enstaka), höstfibbla. Brudsporre noterades i delområde 2 1984, uppe på den lilla åsen, men har inte setts sedan dess.

Lokalhävd: Enligt brukaren har delområde 1 betats till och från sedan 1960-talet. De övriga två delområdena har inte betats. Under 2000-2001 påbörjades en restaurering av lokalen. Vid restaureringen togs granplanteringen bort i delområde 2 och hela området hägnades in och betesdjur släpptes på. De första åren betades det bara på hösten. Under 2005 betades marken svagt tidigt på säsongen och sedan släpptes djuren på igen i mitten av september. År 2006 var det enbart sent bete på grund av en begränsad vattentillgång. Detta restaureringsförsök var resultatet av ett positivt samarbete mellan markägaren, arrendatorn, Floraväktarna, Länsstyrelsen och Nässjö kommun.

Hot-Åtgärder: I delområde 1 är vegetation för tät och det måste betas hårdare. Eventuellt kan aktiv förspridning genomföras på andra delar av åkerholmen. Vid delområde 2 har

finnögontrösten ökat sedan granplanteringen tagits bort. Finnögontrösten växte på nya ytor men har inte tagit sig in i den före detta granplanteringen. I delområde 3 är vägen sönderkörd efter timmeruttag. Stora partier i denna del täcks av rödklöver. I området växer det mycket lentåtel. Åtgärderna som har genomförts har gynnat finnögontrösten. Den växer mer spritt i betesmarken och förekommer i ett större antal än tidigare. Övrig flora är ganska trivial och troligtvis skulle en omgång lätt tidigt bete samt ett sent bete gynna marken som helhet och även finnögontrösten. I vissa partier är det tätt av rödklöver och lentåtel. Det är viktigt att sly hålls efter och att betestrycket anpassas till lokalen.

Bild 6. Delområde 1 utgörs av en åkerholme.

Vetlanda kommun

Gudmundsås

Bevarandestatus: 1.

Data om lokalen:

Vetlanda kommun, Vetlanda socken.

Ekokarta: 05F9a

X-koordinat: 6348713

Y-koordinat: 1450764

Karta 14. Lokalen vid Gudmundsås.

Besökt: 20060809

Tidigare data om lokalen: Finnögontröst noterades första gången 1989 under ängs- och hagmarksinventeringen. Återbesökt regelbundet under 1994-2005 då 100 plantor har noterats, förutom 2005 då 1000 plantor noterades. Troligen har man räknat i underkant innan men enligt markägaren ökar finnögontrösten något.

Plantor: 1000 stycken.

Beskrivning av området: Frisk-fuktig slätteräng som sluttar åt sydost. Finnögontrösten växer även på en gräsbevuxen bruksväg.

Följarter: Stagg, brudboste, vitmåra, stjärnstarr, hirsstarr, loppstarr (VU), svinrot, krypvide, darrgräs, ängsvädd, älggräs, sommarfibbla, brunört, fyrkantig johannesört, slätterblomma, brudbröd, ormrot, ljung. Tidigare har även brudsporre (senaste fynd 1999), rödlånke (NT) och granspira (NT) noterats i slätterängen (granspira och rödlånke växte i det parti som betas). Granspiran minskar i antal och endast 1 exemplar noterades 1996.

Lokalhävd: Den gräsbevuxna vägen slås vid midsommartid och den övriga slätterängen slås i mitten/slutet av augusti. Marken har troligen varit slätteräng under lång tid (i minst 150 år) och dagens äng är en rest av en större sammanhängande äng som sträckt sig ner mot Gudmundsåsagölen. Den slåtrade ytan har minskat fortlöpande och bara för något år sedan minskade den ytterligare. Enligt markägaren har det inte varit efterbete i ängen men de partier som tidigare har slåtrats har blivit betesmark.

Hot-Åtgärder: Markägaren är intresserad av att gynna finnögontrösten på lokalen. Området hävdas genom slätter och det är viktigt att denna skötsel fortsätter.

Diskussion

Historiskt

Före 1978 finns det endast tre äldre fynd dokumenterade av finnögontröst. Efter 1978 gjordes fynden främst under ängs- och hagmarksinventeringen och Smålands Flora inventeringen (14 lokaler).

Mörkertal

Troligen finns det ännu ett litet antal okända lokaler för finnögontröst i Jönköpings län. Under 2006 års inventering gjordes inga besök i nya områden förutom i närliggande betesmarker som såg lämpliga ut. Inga nya fynd gjordes i de närliggande betesmarkerna. Finnögontrösten bör eftersökas i fina betesmarker i de trakter den förekommer.

Förekomst

Finnögontröst har haft eller har förekomster (efter 1978) i följande kommuner i Jönköpings län: Jönköping (7), Nässjö (3), Aneby (1), Eksjö (2) och Vetlanda (1). I Jönköpings län finner vi den främst i torra-friska och välbetade gärna lite sluttande naturbetesmarker. Andra miljöer som den växer i är slätteräng, slalombacke, vägdike samt ett igenväxande sandtag.

Krav och hot

Finnögontröst förekommer idag främst i välbetade naturbetesmarker och troligen har flera av dessa marker skötts med slätter tidigare. Den verkar föredra sluttande, öppna och ljusa samt torra till friska marker men det får inte bli för fuktigt. Hävden av lokalen är av yttersta vikt för bevarandet av finnögontröst. Finnögontröst är ettårig och beroende av att frösa sig årligen för sin existens. Några års ohävd eller sämre skötsel av lokalen kan slå ut populationen direkt. Ett tjockt förnalager, som ofta bildas vid sämre hävd, och skuggigare marker försvårar fröspridningen. Tidpunkt för bete, vägkantslätter mm har stor betydelse för finnögontrösten. Det är viktigt med information och kommunikation kring lokalerna så att inte lokaler förstörs på grund av okunskap. Rekommendationer avseende betesperiod är svårt att ge eftersom det beror på många olika faktorer. Till exempel hur marken ser ut, vilket djurslag som betar och antal djur som betar marken. I litteraturen står det att tidigt bete kan missgynna finnögontröst. Men vissa av de marker som har besökts i Jönköpings län betas ganska tidigt på säsongen vilket inte verkar ha missgynnat den. Om det finns ohävdarter i betesmarken måste marken betas tidigt för att betesdjuren ska hålla tillbaka dem. Om de växer till sig kan de ratas av djuren.

Det är viktigt att få till rätt skötsel för den specifika lokalen. Om betesmarken ser bra ut idag kan den nuvarande skötseln fortsätta. Om nuvarande skötsel verkar missgynna finnögontröst kan man ta reda på hur lokalen har skötts längre tillbaks i tiden och anpassa skötseln utefter det. Man får tänka på att alltför drastiska ändringar kanske gör mer skada än nytta.

Väggkantsslåtter bör ske kring midsommar eftersom det inte påverkar finnögontrösten och samtidigt håller tillbaka högvuxna arter.

Orsakerna till försvinnandet av finnögontröstlokaler i Jönköpings län ligger troligen i upphörd eller förändrad hävd och igenväxning (t ex Hatten). På 3 av de 5 utgångna lokalerna är det troligen förändrade hävdformer som haft störst betydelse. I Vädersberg och Kätilstorp var det för hårt fårbete under en period och i Kongseryd har hävden varierat genom åren, även där har det varit fårbete en period. Markerna är inte direkt igenvuxna även om viss igenväxning förekommer på Kongserydslokalen.

Referenser

- Andersson, L. m fl. 1989: Ängs- och hagmarker i Eksjö kommun. Länsstyrelsen i Jönköpings län 1989:1.
- Andersson, L. m fl. 1991: Ängs- och hagmarker i Vetlanda kommun. Del 1 o. 2. Länsstyrelsen i Jönköpings län 1991:3.
- Andersson, L. m fl 1993: Ängs- och hagmarker i Nässjö kommun. Del 1 o. 2. Länsstyrelsen i Jönköpings län 1993:2.
- ArtDatabanken 2005-05-11. Faktablad: *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica* – finnögontröst. Förf. Thomas Karlsson 1992.
- Edqvist, M. 2006: Information om rödlistade kärlväxter. Finnögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica*. Svenska Botaniska Föreningen, ArtDatabanken och Världsnaturfonden WWF.
- Fasth, T. 1989: Ängs- och hagmarker i Aneby kommun. Länsstyrelsen i Jönköpings län 1989:5.
- Fasth, T. m fl 1992: Ängs- och hagmarker i Jönköpings kommun. Del 1 o. 2. Länsstyrelsen i Jönköpings län 1992:1.
- Gärdenfors, U. (ed.) 2005: Sveriges rödlistade arter 2005. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Naturvårdsverket 2006: Remissversion - Åtgärdsprogram för bevarande av finnögontröst, *Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica*.
- Schmalholz, M. 2006: Manus - Beståndsinventering och markanvändningsanalys av finnögontröst (*Euphrasia rostkoviana* ssp. *fennica*) i Uppsala och Västmanlands län. Länsstyrelsen i Uppsala län.
- Smålands Flora: Databas.

Naturvårdsverket och länsstyrelsen storsatsar på åtgärdsprogram för att bevara hotade arter. Nästan 2 000 av Sveriges djur- och växtarter riskerar att dö ut om inget görs. Till år 2010 ska därför 210 åtgärdsprogram för sammanlagt över 500 arter ha startat. Markägare, naturvänner och myndigheter engageras i detta arbete för att klara Riksdagens miljö kvalitetsmål.

Länsstyrelsen i Jönköpings län

Länsstyrelsen i Jönköpings län

551 86 Jönköping

Telefon: 036-39 50 00

Fax: 036-12 15 58

Webbplats: www.f.lst.se

E-post: lansstyrelsen@f.lst.se